

Kliford Gerc *Antropološka karijera**

Apstrakt Neposredan povod za ovaj tekst je smrt Kliforda Gerca, jednog od velikih autora u socio-kulturnoj antropologiji 20. v. čiji rad počiva u tradiciji terenskog rada angloameričke kulturne antropologije. Priča o njegovom životu, naučnoj karijeri i delu reflektuje društveno-kulturni kontekst posleratne američke antropologije i neke od teorijsko-metodoloških pomaka koji su se odigrali od sredine 20. v., pod uticajem filozofije, sociologije, literarne kritike i drugih disciplina. Glavni momenti su redefinisavanje ekspanzivnog difuznog predmeta (ograničavanje i kognitivna definicija kulture) u 1950-im i zaokret u pravcu simboličke i interpretativne antropologije u 1960-im u akademskim središtima (Harvard i Čikago).

Ključne reči Kliford Gerc, američka kulturna antropologija, interpretativna antropologija, kultura, značenje

Svi znaju čime se antropologija bavi: bavi se kulturom.
Problem je u tome što niko nije sasvim siguran u to šta je kultura.
Clifford Geertz, *A Life of Learning*

Tridesetog oktobra 2006. godine preminuo je Kliford Gerc u 80. g. od komplikacija koje su usledile posle operacije na srcu u Univerzitetnoj bolnici u Pensilvaniji. Bio je jedan od najproduktivnijih i najčitanijih autora u antropologiji 20. veka, poznat i laicima po pojmovima kao što su "interpretativna", "simbolička" i "semiotička" antropologija, metafori "kultura kao tekst" i "podrobnom opisu" etnografije, kao i po dugogodišnjim terenskim istraživanjima u Indoneziji (Java, Bali, Sumatra i Celebes)¹ i Maroku² od pedesetih do devedesetih godina prošlog veka.

Predavao je antropologiju na više Univerziteta u SAD: na Berkliju u Kaliforniji (1958-60), na Univerzitetu u Čikagu (1960-61; 1962-64; u zvanju pro-

---

* Ova monografska studija je rezultat rada na projektu *Kulturni identiteti u procesima evropske integracije i regionalizacije*, br. 147035, koji u celosti finansira Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine Republike Srbije.

¹ Java 1952-54, 1984, 1986, 1999; Bali 1957-58; Java, Bali, Sumatra, Celebes 1971.

² Jun-jul 1963, jun-decembar 1964, jun 1965, septembar 1966, jun 1968, april 1969, jun-jul 1972, novembar 1985, mart 1986.

fesora 1964-68) i najduže, 36 godina ukupno, kao profesor društvenih nauka na Institutu za napredne studije na Prinstonu u Nju Džersiju (od 1970, odnosno 1973. kada je Fakultet društvenih nauka i zvanično postao četvrti fakultet ovog Instituta), postavši profesor emeritus 2000.

Glavni predmet njegovih terenskih istraživanja su bile kulture kompleksnih državnih društava, a teme raznolike, u rasponu od kulturne ekologije i ekonomije (agrarna proizvodnja) tradicionalnih seoskih zajednica do gradske kulture, političke antropologije (etničnost, nacionalizam i izgradnja država), religije i rituala u Indoneziji i Maroku (uticaj islama na ekonomiju, potrošnju, politiku, porodičnu i srodničku strukturu), društvene i kulturne teorije.

Dobio je mnoge vredne nagrade i priznanja, kao što su: nagrada Talkot Parsons za društvene nauke, koju mu je dodelila Američka akademija umetnosti i nauka, i nagrada Pitirim Sorokin Američkog sociološkog društva 1974, priznanje Kraljevskog antropološkog instituta (Huxley Memorial Lecturer and Medallist) 1983, Fukuoka Asian Cultural Prize 1992, medalja Bintang Jasa Utama Republike Indonezije 2002, i druge. U njegovu čast održana je 2000. g. konferencija "Cultures, Sociétés, et Territoires: Hommage à Clifford Geertz" u Sefrou, u Maroku, gde je vršio istraživanja skoro 10 godina.

Podnaslov nagrađene Gercove knjige *Dela i životi (Works and Lives)*,³ "Antropolog kao pisac" mogao bi da posluži kao lajtmotiv njegove sopstvene karijere (Mur 2002: 317): "nijedan američki antropolog nije tako plodan pisac...". Napisao je i priredio 17 knjiga, preko stotinu naučnih i stručnih članaka, kao i nekoliko zbirki eseja, koje je objavljivao u *New York Review of Books*, *Daedalus*, *American Scholar* i drugim uglednim intelektualnim časopisima.

Sebe je video kao pisca (i možda "neostvarenog romanopisca"),⁴ autora koji je manje-više slučajno izabrao antropologiju kao medij i retoričara u disciplini koju je shvatao kao humanističku, društveno konstruisanu i retoričku praksu pisanja o značenjima drugih, kao i naših sopstvenih ljudskih, kulturnih i simboličkih svetova. Uneo je svoj osoben stil pisanja (u prvom licu), učinivši vidljivim prisustvo istraživača-pisca u tekstu. Antropološki rad, istraživanje tamo i pisanje ovde (njegov osobeni način), shvatao je i praktikovao kao kreativnu estetsko-imaginativnu interpretaciju onoga što drugi ljudi čine i zamišljaju da čine u javnom kontekstu. Uneo je u antropologiju shvatanje etnografije (u tehničkom smislu) kao nastojanja da se otkrije značenje ljudskih interakcija na mikro-skali u lokalnim sredinama (lokalne činjenice, "lokalno znanje", Geertz 1983, 2000), po čemu njegov pristup podseća na Gofmanov simbolički mikrointerakcionizam.

Bio je skeptičan prema "naučnom" statusu discipline, čiji praktičari dele "anksioznost" u pogledu njenog identiteta ("distinktivnog predmeta" i "stvar-

---

³ Knjiga je dobila nagradu *National Book Critics Circle Award* za književnu kritiku.

⁴ U gimnaziji je izdavao novine i literarni magazin, napisao jedan roman koji nikada nije objavio i nekoliko kratkih priča.

nog metoda" istraživanja), pitajući se od studentskih dana po čemu se, na primer, "antropologija razlikuje od sociologije" i da li se radikalno razlikuje od humanistike. Pomirivši se sa izvesnošću temeljne neizvesnosti, Gerc je nastojao tokom pola veka da pomeri antropologiju dalje od konvencionalnog shvatanje njenog predmeta, načina objašnjavanja i načina (standardnog) pisanja na hermeneutičku perspektivu i nestandardno pisanje. Odatle njegova preokupacija temama kao što su: priroda tumačenja, uloga retorike, efekat uverljivosti i autorizacija (etos autora) etnografskog pisanja, uloga istraživača u etnografskom istraživanju i autorefleksivnost. Primenio je neke od "spekulativnih instrumenata" stvorenih u ambijentu pomaka koji su se odigrali u filozofiji, lingvistici, semiotici, istoriji, psihologiji, sociologiji i kognitivnim naukama, biologiji i književnosti ("lingvistički obrt, hermeneutički obrt, kognitivna revolucija, potresi koje su izazvali Vitgenštajn i Hajdeger, konstruktivizam Tomasa Kuna, Benjamina, Fukoa, Gofmana, Levi-Strosa, Suzane Langer, Keneta Berka, napredak u gramatici, semantici i teoriji narativa, docnije mapiranje neurona i somatizacija emocija ...").

Buildungsroman

Gercov autobiografski esej, zapravo predavanje Čarls Homer Haskins⁵ iz 1999. je neka vrsta njegovog Bildungsromana, nakon što se, po sopstvenim rečima, probao u mnogim literarnim žanrovima. Započinje uvertirom o prividnosti i varljivosti sumiranja života ispunjenog učenjem i nagomilavanjem znanja: "Pretpostavljam da mnogi ljudi ne znaju kuda idu; ali ja ne znam zasigurno ni gde sam bio." U svakom slučaju, naučio je bar jednu stvar u karijeri, da "sve zavisi od tajminga".

Rođen je 23. 08. 1926. u San Francisku. Nakon izolovanog detinjstva i odrastanja u ruralnom području zemlje u periodu Depresije, nije verovao da će posle gimnazije moći da studira, te kada se ukazala realna mogućnost za to nije znao kako da reaguje. Pošto je proveo leto 1946. privikavajući se iznova na civilni život u San Francisku, na račun vlade, obratio se za savet gimnazijskom nastavniku engleskog; "stari levičar" i "agitator na dokovima" sugerisao mu je da bi mogao da bude pisac, poput Štajnbeka ili Džeka Londona, i uputio ga je na Koledž Antioh. Gerc je imao dvadeset godina, želeo je da napusti Kaliforniju i da postane pisac, "po mogućstvu, slavan", i što je najbolje od svega, imao je GI Bill.⁶

---

⁵ Čarls Homer Haskins (1870–1937) je bio istoričar i predavač istorije na Univerzitetu Viskonsina i Univerzitetu Harvard, predsednik Američkog saveta za naučna društva (1920–26) i Američkog istorijskog društva 1922, osnivač i drugi predsednik Američke Akademije za srednji vek 1926.

⁶ GI Bill of Rights je bio savezni vladin program namenjen ratnim veteranima u cilju njihovog prilagođavanja civilnim uslovima života. Akt poznat kao Servicemen's Rea-

Stupio je u akademski život po izlasku iz Mornarice 1946, u vreme koje je bilo verovatno najbolje vreme za školovanje i građenje naučne karijere u celokupnoj istoriji Sjedinjenih Država. U periodu 1946–50. studirao je i diplomirao iz filozofije na Koledžu Antioh u Jelou Springsu, kvekerskom gradiću u Ohaju. U to vreme Koledž slobodnih umetnosti je "na prvi pogled bio model istinske američke i divljenja vredne obrazovne ustanove".

Sa manje od hiljadu studenata, od kojih je samo polovina bila u kampusu (druga polovina je radila negde u Njujorku, Čikagu, Detroitu i sličnim gradovima, po čemu je koledž i bio čuven, po programu studija uz rad), sa možda 75 ili 80 članova fakulteta, stisnut između šuma i železničkih pruga u Jelou Springsu, sa 2 ili 3 hiljade stanovnika... mesto je bilo ozbiljnije, da ne kažem dostojanstvenije, nego što je to sugerisao njegov izgled ili lokacija. Utopijsko, eksperimentalno, nekonformističko, bolno iskreno, beznadežno intenzivno i ispunjeno političkim radikalima i estetski slobodnim duhovima (ili su to bili estetski radikali i politički slobodni duhovi?), bilo je kontrakulturno pre vremena. Kada su se pojavili GI-ovi, kojima sam i ja pripadao, tek pristigao iz rata na Pacifiku, odlučni da nikad više ne prihvate ništa ni od koga i ni pod kojim uslovima, to stanje duha, neka vrsta političke nevinosti pomešane s moralnim nemirnom i posvađanosti sa svetom, bilo je dodatno osnaženo. (Geertz 2000: 2).

Bio je jedan od skoro 2,5 miliona ratnih veterana, koji su u talasu preplavili univerzitetske kampuse da bi za samo pola decenije radikalno promenili izgled celokupnog visokog obrazovanja u zemlji.

Bili smo stariji, prošli smo kroz nešto što većina naših kolega i profesora nije doživela, bili smo u žurbi i divlje nezainteresovani za rituale i maskerade studentskog života. Mnogi od nas su bili oženjeni, većina, uključujući mene, će to ubrzo biti. Ono što je možda najznačajnije jeste da smo transformisali klasni, etnički, religijski, a u izvesnoj meri i rasni sastav nacionalne studentske populacije (Geertz: 1999).

O uticaju GI Bill of Rights na antropologiju piše i drugi ratni veteran i antropolog Robert Marfi (Murphy 1987 [1976]: 10–11) u radu o četvrt veka američke antropologije u periodu 1946–1970. Antropologija je spadala među najmanje discipline (npr. Američko antropološko društvo je 1947. godine imalo samo 408 članova, a 1976. godine 2 526), u kojoj su većinu činili belci iz srednje klase (npr. do kraja rata nije bilo profesionalno potvrđenih antropolo-

---

djustment Act, koji je 22. 06. 1944. potpisao predsednik Ruzvelt, obezbeđivao je finansijsku i materijalnu podršku u lečenju, rešavanju stambenih problema, započinjanju biznisa i daljem školovanju (stipendije, knjige, oprema, sredstva za život itd.). Do 1951. subvencije u školovanju je dobilo blizu 8 miliona bivših vojnika, a celokupan program je koštao vladu oko 14 milijardi \$. Efekti povećanih ulaganja u visoko obrazovanje u Sjedinjenim Državama su bili izvanredno značajni i višestruki. S tim u vezi, v. Internet-dokument: 1944 GI Bill of Rights http://www.wier.cal/~%20daniel_schugurensky/assignment1/1944gibill.html

ga afroameričkog porekla). Rat je na više načina doprineo transformaciji profila discipline i njenoj ekspanziji. Nekoliko miliona mladih Amerikanaca je u njemu učestvovalo u raznim delovima sveta, pa i u onim najudaljenijim područjima kojima antropolozi inkliniraju; to osobeno iskustvo je doprinelo razbijanju izolovanosti američke populacije i bilo je prethodnica širenju američkog uticaja u svetu. Ono je podstaklo svest o kulturnoj raznolikosti i pobudilo želju da se ova kulturna područja shvate.

Drugi efekat rata je pristekao iz paketa beneficija za veterane koji je obuhvatao znatne subvencije u školovanju. Jedna od posledica je bilo i razbijanje predrasude o visokom obrazovanju kao privilegiji dobro stojeće elite, omogućivši uključivanje nižih društvenih slojeva i manjina.

Prema Marfiju, talas veterana muškaraca izmenio je rodni, klasni, a delimično i etnički sastav akademske populacije u zemlji; usledilo je opadanje učešća žena u odnosu na profil discipline u 1920-im. U skladu sa "muškim" etosom vremena, žene su preusmerile svoja interesovanja na porodicu i decu, ili su ih istisnuli iz škola i sa radnih mesta veterani povratnici. Opadanje participacije žena manifestuje se u autorstvu članaka *American Anthropologist*-a u periodu 1946–1970: od ukupnog broja autora 1 219, 1 060 su bili muškarci, a 158 žene. One će se tek u poznim 1960-im s novom vitalnošću vratiti u akademski život. Šezdesete su bile ključne, ne samo kao godine "baby boom-a", kojem su doprineli i ratni veterani korisnici GI Bill-a, već i kao period najveće ekspanzije američke antropologije. Kada je talas prošao kroz diplomatske studije na fakultetima, bio je izmenjen i profesorski sastav. U periodu 1950–1970 broj doktorata se povećao pet puta, od oko 6 000 godišnje na 30 000 (1940. godine bilo je 3 000) (Geertz 1999).

Broj nastavnog osoblja na antropološkim departmanima je ipak sporije rastao u odnosu na broj studenata. Marfi se seća da je u vreme njegovih studija krajem 1940-ih i početkom 1950-ih na Univerzitetu Kolumbija bilo 150 studenata na fakultetu koji je imao samo desetak nastavnika. Činili su ga Džulijan Stjuard, Vilijem Dankan Strong, Hari Šapiro, Džordz Hercog, Rut Benedikt, Džin Veltfiš, Merion Smit i Čarls Vegli. Broj studenata je bio veliki (veći nego početkom 1980-ih kada Marfi piše ovaj tekst o Stjuardu) usled pritiska veterana povratnika i vrlo labave politike u pogledu prijema i upisa studenata u tom periodu. Posledica toga je bila preopterećenost nastavnika, a najveći teret nastave podneo je upravo Stjuard.

Studenti Kolumbije iz poznih četrdesetih predstavljali su novi soj ljudi. Kao i u prethodnim vremenima, tu je bilo najviše Njujorčana, ali se posleratna generacija u mnogo čemu razlikovala. Većina studenata je rođena i stasavala u vreme depresije: izmučena neuspesima svojih roditelja, inklinirala je ekonomskoj nesigurnosti i težila uspehu. Oni su, uz to, prošli rat: mnogi od njih su bili u zonama borbi i služili kao redovi. Upoznali su vojnu hijerarhiju i disciplinu, i dobro su znali šta znači podela na oficire i vojnike. Možda je baš to iskustvo doprinelo snažnijoj politizaciji studentske

populacije i njenoj naklonosti prema svetskim gubitnicima. Iskustva stečena daleko od kuće, zavičaja i domovine su najverovatnije podstakla njihova interesovanja za druge kulture. U tom periodu studentsku populaciju su u većem procentu činili ljudi poreklom iz niže i niže srednje klase, za razliku od prethodnih dekada... Univerziteti širom zemlje bili su preplavljeni muškarcima studentima koji su zbog rata morali da odlože studije za nekih četiri ili pet godina; na antropološkom departmanu Univerziteta Kolumbija to je imalo za posledicu manjak devojaka, tj. najniži procenat upisanih studentkinja u dotadašnjoj istoriji departmana." Sve u svemu, bila je to grupa studenata koja je veoma dobro razumela "motivaciju praznog stomaka i značenje autoriteta iza pušćane cevi. (Murphy 1981: 177).

Za razliku od uobičajenih predstava o "nečasnim", rigidnim i ledenim poznim četrdesetim i ranim pedesetim (Murphy 1981: 180), u znaku sivila praznih ulica (nasuprot "suburbanom tehnikoloru" kasnijeg doba), straha za život, lova na veštice i sebičnih ciljeva, Gerc se seća tih godina kao perioda "džejmsovskog intenziteta", kada je svest o tome da sve može nestati u jednom termonuklearnom činu, bila daleko važnija od ambicija i pravljenja plana. "Mogli ste biti izgubljeni ili bespomoćni, ili obuzeti ontološkom teskobom, ali ste bar mogli da se potrudite ne budete tupi." Gerc je na Koledžu pohađao skoro svaki kurs koji mu je izgledao zanimljiv ili koji bi mogao da mu koristi, što je bila i definicija liberalnog obrazovanja na Antiohu. Pošto je želeo da bude pisac, glavni predmet je trebalo da mu bude engleski; izabrao je, međutim, filozofiju, koju je predavao "harizmatični" Džordž Rejmond Gajger (1903–1998), "najveći profesor" od svih koje je poznao (i "najneuhvatljivija ličnost"), koji je presudno uticao na pravac njegovog života i na oblikovanje njegovih stavova.

Taj ogromni uticaj ne može se objasniti "frojdijanskim razlozima". Gajger je bio primer, kakav Gerc nikada pre nije imao priliku da sretne, a i posle retko, zainteresovanog i strastvenog naučnika, primer obrazovane, duhovite, radoznale, pomalo razočarane i izvanredno bistre osobe, koja je istovremeno vodila računa o idejama, njihovoj lepoti i njihovim moralnim posledicama. "Slušati ga dok predaje, gledati kako manevriše na seminarima ispunjenim kakofonijom i nepopustljivošću (...) značilo je zauvek steći uverenje da je mišljenje visoka i plemenita umetnost." (Nažalost, dodao je Gerc, taj utisak se ne može steći na osnovu njegovih knjiga, koje su "više poslušne nego originalne, bez njegove oštine, njegovog humora, njegove retoričke živosti, previše oslonjene na postojeće modele") (Geertz 2000: 1).

Gajger je bio poslednji Djujiev doktorand na Univerzitetu Kolumbija; Djuj je napisao uvod za njegovu objavljenu tezu, *The Philosophy of Henry George*⁷

---

⁷ Džordž Gajger je dobio ime po njemu, zahvaljujući svom "radikalnom, dobrostojećem ocu", pešaku u čuvenim kampanjama Henrija Džordža za gradonačelnika Njujorka i osnivaču Škole društvenih nauka Henri Džordž na Menhetnu.

i 1937. predložio ga za katedru na Koledžu, koju je Gajger držao 50 godina. Djuievo delo je bilo predmet njegove najznačajnije knjige, *John Dewey in Perspective*.

Neobična stvar ili je bar meni izgledala neobično u to vreme, u vezi sa Gajgerovom odanošću Djuiu, njegovim idejama i načelima, a zbilja i njemu lično, bila je da, bar dok sam ja bio na Antiohu, nikada nije predavao o njemu niti opšti kurs o pragmatizmu – očito, polazeći od pretpostavke, nažalost ne mnogo slavljene u ono vreme, da je indoktrinacija koja privlači sledbenike programa, ma koliko on bio superioran, jedno, a podučavanje, verno prezentovanje i temeljno ispitivanje pozicija i argumenata, koliko god oni bili pogrešni, drugo. Glavni kurs koji je držao, čuven među studentima, imao je naziv Istorija ideja I i II. Sastojao se sasvim prosto, od oko 50 predavanja (imao je beleške, ali ih izgleda nikada nije konsultovao) o svim velikim zapadnim filozofima, od presokratovaca, Platona, Aristotela i Lukrecija, preko Dekarta, Loka, Berklija, Hjuma, Kanta i Hegela; svako je bilo remek delo konciznosti i eksplikacije, u kojem Gajgerovi pogledi nisu bili vidljivi – veština ventrilokvizma kakvu nisam video i koju nikada nisam mogao da ponovim, koliko god se trudio. Iskustvo na kursu Istorija ideja, koji je trajao godinu dana i možda bio najzahtevniji na studijama (čitanje sve samih primarnih izvora je izazivalo strah, ispiti koji ne opraštaju, i polovina klase je normalno odustala nakon prvog, obaveznog semestra) bilo je slično ... iskustvu studenata medicine koji redom razvijaju simptome svake bolesti o kojoj uče – rak mozga, poremećaj srčanog rada, šta god, čim počnu da ih proučavaju. Čovek bi postao ubeđeni kartezijanac ove nedelje, a već sledeće podjednako ubeđeni lokovac; kantovac u ponedeljak, idućeg petka hegelovac koji kontemplira o kretanju objektivnog duha koji se kreće ka apsolutu. Naposletku, svi veliki filozofi – zanemarivši savremene, Rasela, Karnapa, Vajtheda, Santajanu, koji su bili previše blizu da bi se mogli jasno videti i potencijalno previše rivali ili, kao u slučaju Rasela, nerespektovani od Djuia – bili su poređani kao epohe u rankeovskoj istoriji, podjednako blizu boga."

Zamisliti tog "sophisticiranog čoveka, rođenog, odgojenog i školovanog u Njujorku i na Kolumbiji u klasi 1924" – nekog ko je bio zamena Lua Geriga na prvoj bazi, reporter Tajmsa, paleo-liberal, stari levičar, reformist, bez iluzija i borbeni antistaljinist:

zamisliti takvog čoveka smeštenog usred ove kvekerske reinkarnacije farme Bruk, Artur Morganovog lualicu u divljini, isto je što i zanimati se za komediju u svemu tome. Gajger na Antiohu, moćan, poštovan, potpuno posvećen tim idealima i aspiracijama, bio je, zapravo, nešto više od čudnog čoveka. Uklopio se predivno, zato što se nije uklapao. Bez njega (i treba reći, izvesnog broja njegovih prijatelja i podjednako bez iluzija, mada manje urbanih konspiratora ...), to mesto bi bilo neka vrsta difuzne i besciljne zajednice elokventnih entuzijasta, što su mnogi studenti i drugi na fakultetu i želeli da bude.

Po završetku studija Gerc je ostao bez sredstava za život i planova, pa je primenio svoj "scenario iz 1946."; profesor Gajger ga je posavetovao da ne ide

na filozofiju, koja je "dopala u ruke Tomista i tehničara", i preporučio mu antropologiju. Kako na Antiohu nisu postojali kursevi iz antropologije, sam Gerc i njegove kolege nisu znali gotovo ništa o predmetu discipline. Međutim, Gajger je bio u kontaktu s Klajdom Klakonom, profesorom antropologije na Harvardu, koji je sa drugima, sociolozima i socijalnim psiholozima, bio angažovan na eksperimentalnom interdisciplinarnom departmanu, pod nazivom "Društveni odnosi". Departman je osnovan 1946. kao skup naučnika koji su, nezadovoljni rutinizacijom, "prebegli" sa svojih tradicionalnih odseka, a ugasio se 1970. Zahvaljujući Gajgeru, Gerc je dobio stipendiju ("veoma izdašnu" za ono vreme) za doktorske studije na Harvardu, gde će odbraniti tezu 1956. Na prvoj godini studija slušao je antropologiju, sociologiju, socijalnu i kliničku psihologiju, kao i statistiku kod vodećih ličnosti u ovim oblastima, Klakona, Parsonsa, Gordona Olporta, Henrija Mareja i dr. Na drugoj godini je otkrivao šta su drugi "buntovnici" planirali – Dejvid Šnajder, Džordž Oman, Barington Mur, Pitirim Sorokin.

A onda su se on i njegova supruga Hildred suočili s "najbrutalnijom i neizbežnom činjenicom" antropološkog života: terenskim radom. Gerc je i taj "talas" uhvatio. Postao je istraživač (research assistant) Centra za međunarodne studije na MIT (1952–56) i pridružio se timu koji su činili dva psihologa, istoričar, sociolog i pet antropologa, svi diplomirani studenti s Harvarda. Trebalo je da sprovedu dugoročno intenzivno proučavanje malog grada u unutrašnjosti u središnjem delu Jave, u saradnji sa grupom sa revolucionarnog univerziteta Gadjah Mada u novoj nezavisnoj Indoneziji. Gerc koji je proučavao religiju i njegova supruga, koja je imala zadatak da istražuje porodični život, proveli su dve i po godine živeći s porodicom radnika na železnici u ravnici reke Brantas, u vreme kada je zemlja punom parom jurila u susret hladnoratovskim previranjima i poljima smrti. "Tako je počelo, a ostalo je postskriptum"; Gercovi su postali antropolozi, a vremenom i stručnjaci za Indoneziju.

Gerc se vratio kući da bi pisao tezu o javanskom religioznom životu, pod mentorstvom Kore Diboa, stručnjaka za jugoistočnu Aziju, koja je u njegovom odsustvu bila promovisana u zvanje profesora i bila prva žena profesor na Departmanu. Napisao je tezu od 700 strana (prof. Diboa je bila zaprepašćena), koju je u redukovanom obimu od 400 strana objavio kao knjigu. Potom se vratio u Indoneziju, ovaj put na Bali i Sumatru (1957–58), gde je usledila politička "melodrama" koja je kulminirala građanskim ratom. Nakon toga je godinu dana proveo u novoosnovanom Centru za napredne studije u bihevioralnim naukama na Stenfordu u Kaliforniji (1958–59), gde su radili Tomas Kun, Mejer Fortes, Roman Jakobson, Edvard Šils, Melford Spiro, Fred Egan i dr.

U toku 10 godina na Univerzitetu Čikaga (1960–1968) Gerc je predavao, bio rukovodilac multidisciplinarnog projekta proučavanja postkolonijalnih država u Africi i Aziji u okviru Komiteta za komparativno proučavanje novih nacija (1962–1970) i boravio u Sefro, drevnom marokanskom gradu na Srednjem Atlasu, proučavajući bazare, džamije, proizvodnju maslina i usmenu poeziju.

U knjizi *After the Fact. Two Countries, Four Decades, One Anthropologist* (1995), koja je u isti mah autobiografska, teorijska i metodološka refleksija sopstvenog antropološkog rada u dve zemlje i dva provincijska grada (Pare, Indonezija i Sefro, Maroko) u razdoblju od četiri decenije, kao i kulturno-istorijska studija o nastanku novih država i nacija u postkolonijalnom periodu, Gerc je nastojao da rekonceptualizuje svoj pristup reprezentaciji. Nastojanje da se istraživač kao "pozicionirani posmatrač" učini vidljivim u slici koju gradi o drugima, da se situira u tekstu, ne bi trebalo shvatiti kao "ispovednu antropologiju", koju nikada nije voleo niti zagovarao; "napisao sam mnogo knjiga koje su pisane iz mesečeve perspektive" (Geertz 1991).

Redefinisanje predmeta: simbolički i hermeneutički obrt

U 1950-im u američkoj antropologiji su još uvek dominirali Boasovi studenti, koji su proizveli rad u tradiciji kultura i ličnost, često u kombinaciji sa dirkemovskim i veberovskim idejama, koje su postepeno prihvatane u SAD umnogome zahvaljujući radu Talkota Parsonsa. Posle Boasove smrti 1942, novi Papa, tj. pater familias američke antropologije bio je Kreber. Kada je Gerc stigao na Harvard, Klakon i nedavno penzionisani "šef" discipline s Berklija, bili su angažovani na zajedničkom poslu za koji su se nadali da će rezultirati konačnom kompilacijom različitih definicija "kulture" koje su se pojavljivale u literaturi od Arnolda i Tajlora naovamo: otkrili su ukupno 171 definiciju, koje su se mogle razvrstati u 13 kategorija. Gerc je imao "domaći zadatak" da pročita ono što su uradili i da ponudi sugestije, izmene, pojašnjenja, naknadne provere, itd. Kreber i Klakon su potom objavili rad *Culture: A Critical View of Concepts and Definitions* (1952), u kojem su razmotrili 162 definicije i u zaključku preporučili da se napusti sveobuhvatan Tajlorov i Boasov koncept u korist kognitivne definicije sa naglaskom na simboličkoj (ideacijskoj, značenjskoj i vrednosnoj) kulturi (Eriksen and Nielsen 2000: 101). Prema Gercu, ova vežba nije rezultirala, kad je u pitanju on lično, a to verovatno važi i za profesiju u celini, značajnijom redukcijom "semantičke tesko-be" niti stope rađanja novih definicija; bilo je upravo suprotno. Ali ga je "brutalno", bez uputstva i bez upozorenja, uvela u središte onoga što će kasnije zvati svojom terenskom problematikom.

U prvoj deceniji posleratne američke antropologije, središta strukturalnog funkcionalizma koji je pustio korene na američkim Univerzitetima (Murphy 1987: 20–21), bili su Čikago i Harvard. Ovu tradiciju na Čikaškom univerzitetu je, kao što je poznato, zasnovao Redklif-Braun (1931–37), koji je edukovao Freda Egana, Sola Taksa, Roberta Redfilda i druge antropologe koji su inklinirali sociologiji; njihovi studenti će ovu tradiciju nastaviti u posleratnom periodu. Drugi centar sociološki orijentisane antropologije bio je na Departmanu za društvene odnose Univerziteta Harvard, kojim je rukovodio Talkot Parsons, i koji je

okupljao sociologe, antropologe, socijalne psihologe i političke naučnike. Departman je težio da u okvirima opšte društvene teorije poveže niz disciplina. "Opšta teorija akcije" je bila Parsonsonova sinteza Vebera i Dirkema, začinjena idejama K. Manhajma, V. Pareta i S. Frojda. U antropologiju su je, u filtriranom obliku, uneli Parsonsovi studenti Dejvid Šnajder, Gerc i drugi.

Parsons je bio vodeći američki društveni naučnik u 1950-im, koji je imao grandiozne vizije društvenih nauka, bio povezan sa agencijama za finansiranje projekata i saradivao sa nekoliko vodećih američkih antropologa tog doba, Kreberom i Klakonom.⁸ Predložio je "privremenu podelu rada" između sociologije i antropologije, u kojoj bi sociolozi proučavali moć, rad i socijalnu organizaciju, dok bi se antropolozi (u skladu sa novom, kognitivnom definicijom kulture) fokusirali na simboličke aspekte društvenog života. U članku "Concepts of culture and of social system" koji su zajedno napisali Parsons i Kreber (1958), to "primirje", kako su ga sami autori nazvali, bilo je programski potvrđeno (v. Rihtman-Auguštin 1970: 200–201).

Gerc i Šnajder (1918–1995) su bili postdiplomci na Harvardu i zahvaljujući ovom Parsons-Kreberovom dogovoru i programu dobili sredstva za istraživanja. Obojica su učestvovala u interdisciplinarnim projektima u toku doktorskih studija – Gerc je radio terensko istraživanje na Javi, Šnajder je proučavao Jap u Mikroneziji. Obojica su svojevremeno prihvatili kognitivnu definiciju kulture.

Prema Marfiju (1987: 21-22), najbolji egzemplar Parsonsovog pristupa u antropologiji koji se pojavio u *American Anthropologist*-u jeste upravo Gercov članak "Ritual and Social Change: A Javanese Example" (1957, Gerc 1998: 197-235). On ilustruje razlike između socijalnog sistema i kulturnog sistema u Parsonsovoj upotrebi, ali Gerc ide dalje od Parsonsa utoliko što teoriju primenjuje u analizi društvene promene. Naime, prirodu razlike između društvenog sistema (strukture) i kulture (simboličkog sistema) interpretirao je kao distinkciju između dve vrste/logike integracije: između kauzalno-funkcionalne integracije i logičko-značenjske integracije. Ova dva sistema, smatrao je on u skladu sa podelom rada iz 1950-ih, mogu se proučavati odvojeno, nezavisno jedan od drugog.

Kada se stupi u antropologiju iz humanističkog bekgranda, posebno iz književnosti i filozofije, kao u Gercovom slučaju, pojam kulture postaje neobično važan i čak preteći. Antropološka ideja kulture, koja je, zahvaljujući energiji, širini interesovanja, brilijantnosti i popularnosti pisaca kao što su bili Kreber i Klakon, Benedikt, Redfield, Linton, Gorer, Boas, Malinovski, Sapir i Mid, postala dostupna svima, bila je toliko sveobuhvatna i difuzna da je mogla da posluži kao objašnjenje praktično "svega što bi ljudska bića mogla da

---

⁸ Klakonova *Navaho Witchcraft* (1944) koja kombinuje sociološku, funkcionalnu analizu i psihološku perspektivu, podseća na Evans-Pričardovu monografiju o Azande.

čine, zamisle, kažu, budu ili veruju."⁹ "Izgledalo je kao da smo osuđeni da operišemo logikom i jezikom u kojima su pojam, uzrok, oblik i posledica imali isto ime." Prihvaćene ideje o kulturi, kao naučenom ponašanju ili super-organskoj stvarnosti koja oblikuje naše živote poput modle za kolače i koja se razvija poput Hegelovog apsoluta u pravcu savršene integracije, počele su da gube svoju snagu i uverljivost.

Gerc je preuzeo zadatak – koji mu niko nije zadao i koji teško da je bio rezultat svesne odluke – da ograniči ideju kulture i da stvori pojam koji bi se mogao primeniti sa utvrđenim smislom i na specifikovan način. Trebalo je fokusirati, takoreći disciplinovati ekspanzivnu prirodu predmeta suviše difuzne discipline. Ispostavilo se da je to teško. S takvim brigama i poluidejama, posle godinu dana priprema i učenja jezika, otputovao je na Javu 1952, da locira i opiše, a možda i više od toga, da objasni "nešto" što se naziva "religijom" u udaljenoj ruralnoj oblasti oko 800 km jugoistočno od Džakarte. Terensko istraživanje, daleko od toga da stvari dovodi u red, dodatno ih komplikuje. Ono što je u učionici na Harvardu bila metodološka dilema, zagonetka o kojoj je trebalo mozgati, u javanskom gradu, usred grčevite promene, bila je neposredna situacija, svet u koji se trebalo uključiti.

"Projekat Modjokuto" ("Modjokuto" je pseudonim i znači "Midltaun")¹⁰ je predstavljao "raskid sa prihvaćenim frazama i standardnim procedurama": bio je, ako ne prvi, onda jedan od prvih pokušaja da se pristupi – ne plemenskoj grupi, ostrvskoj zajednici, društvu koje nestaje, reliktnom narodu ili homogenoj maloj zajednici stočara ili seljaka – već celokupnom drevnom i nehomogenom, urbanizovanom, pismenom i politički aktivnom društvu i civilizaciji – i to ne u nekoj rekonstruisanoj i izglađenoj bezvremenoj "etnografskoj sadašnjosti", već u celokupnoj njenoj prisutnosti i istoričnosti. Što god da je bila Java ili Indonezija ili, kasnije Maroko, to nije bio "totalitet obrazaca ponašanja ...prisutnih u grupi", kako glasi jedna od onih lapidarnih definicija iz Kreber-Klakovog rada.

Ispostavilo se da se zadatak ne svodi na mapiranje delova javanske kulture koji se smatraju "religioznim", njihovom razlučivanju od drugih, "sekularnih"

---

⁹ Svi su znali da su Kvakiuti melagomani, Dobu paranoidni, a Zunji uravnoteženi, Nemci autoritarni, Rusi violentni, Amerikanci praktični i optimistični, Samoanci povučeni, Navaho ponosni, Tepočtlanci nepokolebljivo jedinstveni ili beznadežno podeljeni (Redfild i Luis), a Japanci skloni strahu od sramote; i svi su znali da ih je takvima učinila njihova kultura ... (Geertz 1999).

¹⁰ Oznaka, prema kojoj je Gerc bio i ostao skeptičan zbog njenih mogućih teorijskih implikacija, jer kao što je napisao u Tumačenju kultura (1998: 34-35): "Shvatanje da se sažeta i uprošćena suština nacionalnih društava, civilizacija, velikih religija ... može naći u takozvanim 'tipičnim' malim gradovima i selima opipljiva je glupost. (...) Mesto proučavanja nije predmet proučavanja. Antropolozi ne proučavaju sela (plemena, gradove, mesne zajednice), oni proučavaju u selima."

delova i podvrgavanju celine funkcionalnoj analizi u skladu sa vladajućom paradigmom: kao čuvar vrednosti i morala, religija povezuje društvo i reguliše javni poredak, mistifikuje moć, racionalizuje nejednakost, smanjuje strah i nesigurnost, opravdava neopravdane želje, itd. Trebalo je postići stepen poznavanja ("ne može se više od toga") simboličkih sredstava posredstvom kojih pojedinci zamišljaju sebe kao osobe, kao aktere, kao one koji pate, saznaju i procenjuju, kao "učesnike u obliku života." Ova sredstva, nosioci značenja i prenosnici smisla (zajedničke svetkovine, molitve petkom, bračni ugovori, politički skupovi, mističke discipline, popularne drame, plesovi, egzorcizam, Ramadan, pirinčani zasadi, pogrebi, narodne priče, pravila u nasleđivanju) omogućavaju zamišljanja i njihovu aktuelizaciju, čineći ih javnim, predmetom rasprave, podložnim kritici i sukobljavanjima. Ono što je počelo kao pregled "uloge rituala i verovanja u društvu", neka vrsta komparativne mehanike, menjalo se kako je nacrt postajao sve složeniji i detaljniji; Gerc je bio obuzet proučavanjem stvaranja značenja.

Posle Jave bio je Bali, gde je Gerc nastojao da pokaže da se srodstvo, oblik sela, tradicionalna država, kalendari, pravo i borba petlova mogu čitati kao tekstovi ili "analogno tekstu" – kao iskazi posebnih načina da se bude u svetu. Potom je bio Maroko i sličan pristup marabutima, planu grada, društvenom identitetu, monarhiji, arabesknim razmenama na cikličnom tržištu. Na Čikagu, gde je tada počeo da predaje i da agituje, jedan nehomogen ali opšti pokret počeo je da se širi. Neki su taj pokret, koji je bio teorijski i metodološki u isti mah, nazvali "simboličkom antropologijom". Gerc, koji je celu stvar smatrao u suštini hermeneutičkim nastojanjem, više je voleo izraz "interpretativna antropologija". Pomaljšao se jedan skup termina, od kojih su neki njegovi, neki potekli od drugih autora i katkad naknadno prilagođeni za njegove potrebe, a koji su se mogli primeniti na područje "kulture": gust opis, model/model za (model nečega, model za nešto), sistem značenja, episteme, etos, paradigma, kriterijumi, horizont, okvir, svet, jezičke igre, interpretant, trop, iskustvu blisko, diskurzivna formacija, fictio, heteroglosia, stuktura itd.

***

U 1960-im Gerc i Šnajder se javljaju kao najznačajniji američki simbolički antropolozi, pored Viktora Tarnera koji je prešao u SAD 1961. i tamo nastavio da razvija svoje ideje liminalnosti u okviru opšte teorije ritualnog performansa. Njihovi istraživački programi bili su u oštroj suprotnosti prema materijalističkim stanovištima Stjuardovih studenata, kao što su Erik Volf i Maršal Salins (Salins je neko vreme bio Gercov kolega na Čikagu). Gerc i Šnajder su proširili područje kulture kao simboličkog sistema i promovisali ideju kulture kao nezavisnog, samodovoljnog ili samoodrživog sistema, koji se može proučavati a da se ne uzimaju u obzir societalni uslovi.

Najpoznatije Šnajderovo delo je *American Kinship* (1968), studija o američkim srodničkim terminima, zasnovana na podacima koje su njegovi studenti prikupili intervjuima. Šnajderova knjiga je označila prekretnicu, zato što je pokazala da su proučavanja srodstva u kompleksnim društvima moguća i značajna, i što je predstavljala izazov načinu na koji su antropolozi mislili o srodstvu.¹¹ Fundamentalno pitanje je bilo kako se srodstvo definiše u američkoj kulturi, a ne kako primeniti definicije u okviru tradicionalnih perspektiva (npr. koncepte "krvnog i afinalnog srodstva", "činjenice biološkog srodstva i/ili seksualne veze") na američki materijal. Prema Šnajderovoj interpretaciji (Schneider 1987: 510), američki sistem srodstva zasniva se na distinkciji između "čistog" domena (definisan na osnovu simbola koitusa), koji ima dva aspekta – srodstvo kao supstancijalno i srodstvo kao kod(eks) ponašanja – i "konglomeracijskog" domena srodstva, koji se diferencira na "porodicu" i na artikulisani sistem personalno-definisanih statusa. Ovaj uvid je otvorio pitanje o granicama američkog sistema srodstva: gde prestaje srodstvo i počinje nešto drugo? Šnajder je njegovu simboličku artikulaciju doveo u vezu s drugim područjima "difuzne, trajne solidarnosti", kao što su nacionalna pripadnost i religija (judeo-hrišćanska tradicija), tj. konstrukcijom nacionalnog i religijskog identiteta.

Šnajderovo redefinisavanje srodstva, prelaz sa društvene strukture na kulturu, ima paralele u Gercovom radu. U njemu su vidljivi uticaji iz evropske sociologije i filozofije, Boasa, pa čak i Stjuardove kulturne ekologije; u ranoj fazi Gerc se bavio mnoštvom tema, od religije (Gerc 1960) do kulturne ekologije (Gerc 1963a).

---

¹¹ Ovaj projekat američkog srodstva (Eriksen and Nielsen 2001: 102–103) je bio rezultat saradnje Firta i Šnajdera (Firt je proveo godinu dana na Stenfordu krajem 1950-ih). Smatrali su da bi bilo od interesa primeniti antropološku tradiciju proučavanja srodstva na moderna društva, pa su započeli komparativni projekat proučavanja srodstva u okviru srednje klase u Londonu (Firt) i Čikagu (Šnajder). Komparativni aspekt tog projekta nikada nije realizovan (objavljene su dve posebne studije).

Dok je Firt u svojoj studiji o srodstvu u Londonu prikupio standardne srodničke nazive, od Šnajderovih informanata je traženo da daju informaciju o *svim* rođacima sa kojima su imali neku srodničku vezu. Na taj način je postalo moguće šire gledanje na srodstvo i pokazalo se da srodstvo predstavlja kulturno područje u okviru kojeg su informanti mogli slobodno da se kreću. To je značilo da je ideja o srodstvu kao biološki zasnovanom modelu ljudskih odnosa pogrešna. To nije bilo novo zapažanje, ali se u Šnajderovoj verziji ispostavilo da kultura može da konstruiše srodstvo nezavisno od veza po krvi. Štaviše, u okviru "kulture srodstva" svaki pojedinačni termin dobija svoje značenje iz integrisane semantičke mreže čiji je on deo, a koja je jedinstvena za svaku kulturu. Struktuiranje rođaka kao osobe je rezultat ukrštanja niza različitih elemenata iz različitih simboličkih sistema, kao što su srodstvo, uzrast, pol i klasa. Npr. "otac" je ne samo roditelj, već i muškarac, čija rodna uloga proizlazi iz simboličkog sistema polnog identiteta, i neko ko je stariji, itd.

Njegov često navođeni elokventni članak o "podrobnom opisu" (Gerc 1964, reprint u Geertz 1973, Gerc 1998: 9-46), koji predstavlja uvod u interpretativnu teoriju kulture i njegov metodološki credo, tvrdi, slično Malinovskom i Boasu, da naše "formulacije sistema simbola" drugih (i ne samo drugih) naroda "moraju biti orijentisane na učesnika". Od evropskih sociologa, Gerc je bio upoznat sa Dirkemom i Veberom, kao i Alfredom Šucom (1899–1959), nemačkim socijalnim fenomenologom, koji je zagovarao interpretativni pristup akciji. Odlučujući intelektualni podsticaj u njegovom zrelom radu možda potiče od francuskog filozofa Pola Rikera koji je tvrdio da se društvo, odnosno kultura može interpretirati kao tekst, koristeći interpretativne metode hermeneutike koji su i stvoreni u tu svrhu (Eriksen and Nielsen 2001: 103).

Hermeneutika se može ukratko i najopštije definisati kao "teorija ili filozofija tumačenja značenja". Shodno različitim kontekstima u kojima se ona tokom istorije koristila, može se dati šest različitih partikularnih definicija hermeneutike, te se ona može odrediti kao: 1. teorija biblijske egzegze; 2. metodologija opšte filologije; 3. nauka o celokupnom lingvističkom razumevanju; 4. metodološka osnova *Geisteswissenschaften*; 5. fenomenologija *Dasein* i razumevanja egzistencije;¹² 6. sistemi tumačenja kojima se čovek služi da bi otkrio značenje mitova i simbola. U svim ovim određenjima hermeneutika se shvata kao tumačenja značenja, pri čemu se objekat tumačenja razlikuje: biblijski tekst; tekst uopšte; *Geisteswissenschaften*;¹³ *Dasein*; "skup znakova i simbola" shvaćenih kao tekst (Afaki, internet dokument).

Iako se, istorijski govoreći, izraz hermeneutika može pratiti unazad do grčke kulture, tek nakon pojave hrišćanstva i u neposrednoj vezi s problemom tumačenja biblijskih tekstova, hermeneutika se razvila kao teorija tumačenja. Počev od Fridriha Šlajermahera (1768-1834),¹⁴ koji se smatra utemeljivačem

---

¹² *Dasein* je pojam nemačkog filozofa egzistencije Martina Hajdegera (izveden od reči *da-sein*) u značenju *bivstvujeće* nasuprot *biću*, *egzistencija* nasuprot *esenciji*.

¹³ Izraz nemačkog filozofa Vilhelma Diltaja (1833–1911) koji se obično prevodi kao "humanističke nauke" i "duhovne nauke" – označava područja istorije, filozofije, religije, psihologije, umetnosti, literature, prava, politike i ekonomije. Diltajev cilj je bio da otkrije filozofske osnove "nauka o čoveku, društvu i državi".

¹⁴ Šlajermaher je bio prvi mislilac koji je svesno težio tome da izgradi hermeneutičku teoriju kojom bi se mogle tumačiti sve vrste tekstova. U oblikovanju njegovog pristupa imale su uticaja dve intelektualne tradicije – filozofija Prosvetiteljstva i tradicija Romantizma kojoj je Šlajermaher i sam pripadao. Među romantičarskim misliocima, filolog Fridrih Ast (1778–1841) je najsnažnije uticao na šlajermaherovski pristup opštoj hermeneutici. Njegovi glavni radovi su *Osnovni elementi gramatike* i *Hermeneutika i kritika*. U okviru filologije Ast je razradio koncept hermeneutičkog kruga, "relacije između celine i delova, metafizike duha ili individualnosti". Glavno uporište Astovih hermeneutičkih shvatanja je njegov pojam "duha". Za njega gramatika nije samo gramatički stil nekog dela, već je njen cilj da "razume duh" doba koji

moderne tradicije hermeneutike, javljaju se izvesne filozofske teme koje će kasnije u radovima Diltaja, Hajdegera, Gadamera, Apela, Habermasa, Hirša, Rikera i dr. izrasti u posebnu filozofsku tradiciju (Afaki 5: 7).

Kada je Gerc uveo ovaj pojam u antropologiju, izgleda da je uklonio distinkciju između metodološkog individualizma i kolektivismu jer se društvo ne može razumeti ako se ne uzmu u obzir obe perspektive (Eriksen and Nielsen 2001: 103–104). To je implikovalo da se društveno-kulturni fenomeni moraju "čitati" i da to moraju činiti ne samo antropolozi, već i pripadnici društva. Dok su se britanski antropolozi fokusirali na pojedinca kao (normativnog ili strateškog) aktera, Gerc je uveo pojedinca kao čitaoca. Suprotno njihovoj pretpostavci da je društvo racionalno sazđano i da pojedinac može u njemu da učestvuje kroz racionalnu aktivnost, Gerc je uveo ideju da je svet često nerazumljiv i da subjekt mora aktivno da interpretira ono što vidi. Tako je u članku "Religija kao kulturni sistem" (Gerc 1966, reprintovan u Geertz 1973, Gerc 1998: 119–174) tvrdio da religija nije primarno funkcionalno integrisani podsistem društvene celine, već sredstvo da pojedinci shvate smisao sveta, pogled na svet.

Najvažniji rani Gercovi članci sabrani su 1973. godine u *The Interpretation of Cultures*, i od tada je njegova reputacija u usponu. U 1980-im videli su ga kao neku vrstu postmoderniste, iako je danas jasno da je po sredi pojednostavljanje. U intervjuu koji je dao Geriju Olsonu (Olson 1991), Gerc je sebe označio kao "poznog modernistu pod pritiskom" i "društvenog konstruktivistu", odbijajući da se svrsta među strukturaliste i poststrukturaliste; oduvek su mu bili odbojni strukturalistički hiper-racionalizam i esencijalizam.

Etnografsko pismo i njegove strategije

Obučavan u 1950-im, delimično i na Novoj Kritici, Gerc je zagovarao dubinsko čitanje teksta i primenio ga u knjizi *Dela i životi* (Gerc 1988). Ova

---

se objavljuje u delu. Filologija nastoji da obuhvati i razume spoljašnji i unutrašnji kontekst dela kao jedinstva. Unutrašnje jedinstvo je harmoničan odnos različitih delova dela, dok je spoljašnje jedinstvo, koje je izvor unutrašnjeg jedinstva, jedinstvo duha vremena. Jezik je primarni medijum koji prenosi duh doba u autorsko delo. Kada se čitalac suoči sa tekstom, on razume ne samo značenje reči, već i duh autora, kao i duh doba u kojem je tekst nastao. Hermeneutika je "teorija ekstrahovanja duhovnog značenja teksta." Razumevanje tog duhovnog značenja "nepoznatih gledišta, osećanja i ideja" antike nikada ne bi bilo moguće da svi oni ne čine, na izvestan primordijalan način, ukupni duh antike. Hermeneutika je za Asta trodimenzionalna aktivnost, tj. istorijska, gramatička i duhovna. U istorijskoj hermeneutici, tekst treba razumeti u odnosu prema sadržaju dela; u gramatičkoj hermeneutici, treba ga razumeti u relaciji sa jezikom, a u duhovnoj hermeneutici – u relaciji sa totalitetom shvatanja autora i totalitetom shvatanja doba. Ova treća dimenzija hermeneutike je originalni Astov doprinos, koji će nakon njega dalje razviti Šlajermaher (Afaki 8).

studija nije ni biografska ni istorijska, već je orijentisana tekstualno – bavi se prvenstveno time "kako antropolozi pišu" (Geertz vi).

U predgovoru Gerc pominje jednog čoveka, čije se ime inače nigde u knjizi ne navodi, a čiji mu je rad sve vreme služio kao inspiracija, naime, literarnog kritičara Keneta Berka. Kasnije je njega i Vitgenštajna naveo kao dvojicu ljudi koji su najviše doprineli oslobađanju njegovog duha (Olson 1991). Gerc je prihvatio Berkovu ideju da je pisanje oblik akcije, praxisa, a akcija oblik pisanja ili simboličkog ponašanja; to otvara mogućnost da se ritual i repetitivni događaj posmatraju kao tekst (npr. balinežanska borba petlova). Druge podsticajne ideje i koncepti u tekstualnoj konstrukciji potiču od Fukoa i, naročito, od Rolana Barta: distinkcija između "autora" (i "dela") i "pisca" (i "teksta"). Autor vrši funkciju, kaže Bart, a pisac – delatnost. Autor participira u ulozi sveštenika (poredi ga sa mosovskim vračem), pisac u ulozi činovnika. Za autora je "pisati" neprelazan glagol – "on je čovek koji radikalno upija svetsko zašto u kako pisati. Za pisca, "pisati" je prelazni glagol – on piše nešto." On postavlja cilj (da svedoči, da objasni, da pouči) za koji je jezik samo sredstvo; za njega, jezik podupire praxis.

Fuko postavlja taj problem u terminima distinkcije između onih autora (većina nas, dodaje Gerc skromno) "kojima se legitimno može pripisati proizvodnja teksta, knjige ili dela" i onih konsekventnijih ličnosti koje "su autori nečeg mnogo većeg od knjige"; oni autorizuju "...teoriju, tradiciju ili disciplinu u kojoj će druge knjige i autori naći svoje mesto." Na primer, "Frojd nije samo autor Tumačenja snova ili Doksetke i njenog odnosa prema nesvesnom; Marks nije samo autor Komunističkog manifesta ili Kapitala: i jedan i drugi su zasnovali beskrajne mogućnosti diskursa" (Geertz 1988: 17-18).

Gerc je distinkciju između "autora" i "pisaca" ili, u Fukoovoj verziji, između utemeljivača diskurzivnosti i proizvođača pojedinačnih tekstova smatrao relativnom, zato što mnoga od tih "pisanja" (pisama) u tradicijama koje su drugi "autorizovali" mogu da nadmaše svoje modele. Na primer, Firt je, a ne Malinovski, verovatno najbolji malinovskijevac. Fortes u toj meri natkriljuje Redklif-Brauna da ostajemo u čuđenju kako ga je mogao smatrati svojim učiteljem. Kreber je, pak, uradio ono što je Boas samo obećavao. Prema Bartu ("Authors and Writers"), karakteristična literarna figura našeg doba je po tipu bastard, "autor-pisac": stručnjak intelektualac koji je zarobljen između želje da stvori očaravajuću verbalnu strukturu, da stupi u ono što on zove "teatar jezika," i želje da iskomunicira činjenice i ideje, da trguje informacijama; koji se prepušta, udovoljavajući mušičavo jednoj ili drugoj želji. Gerc (zaključuje da antropološki diskurs zasigurno i dalje balansira između ove dve mogućnosti (20).

U potrazi za narativnim strategijama u tekstualnoj konstrukciji etnografije, kojima se postiže efekat etnografske verodostojnosti u dosadašnjoj tradiciji discipline, Gerc je razmotrio četiri potpuno različite, ali egzemplarne figure, Levi-Strosa ("pariski mandarin"), Evans-Pričarda ("oksfordski don"), Ma-

linovskog ("Poljak lotalica") i Rut Benedikt ("njujorška intelektualka"). Svi oni su "autori" u smislu "neprelaznih" utemeljivača diskurzivnosti – naučnici koji su i potpisali svoje tekstove i izgradili pozornicu jezika na kojoj je veliki broj drugih, sa više ili manje ubedenja, izvodio, izvodi i bez sumnje, će nastaviti da izvodi.

Levi-Stros, premda najnoviji, najnejasniji i, u literarnom pogledu, najradikalniji od svih četvoro, uvodi u materiju velikom brzinom, osobito ako se čovek koncentriše, kao što čini Gerc, na "kazuar knjigu", *Tristes Tropiques*. Ekstremna textueliste priroda tog dela, čija se literarnost u svakoj prilici ističe u prednji plan, koje (p)odražava druge žanrove koji se smenjuju jedan za drugim i koje ne odgovara ni jednoj drugoj kategoriji osim sopstvenoj, čini ga verovatno najautoreferencijalnijim antropološkim tekstom koji imamo, koji upija svetsko "zašto" na najbestidniji način u "kako pisati". Zatim, kao i u celokupnom Levi-Strosovom delu, njegov odnos prema "kulturnoj stvarnosti" (šta god to bilo) je indirektan, distanciran i tanano kompleksan, prividno približavanje koje je zapravo povlačenje. Levi-Stros zbilja poseduje osoben način "da bude tamo". Šta god antropolozi mislili o Tužnim tropima (dobra priča, objavljena vizija), malo ih se rastalo od nje a da nisu bar malo bili "dekonstruisani". (Geertz 1988: 21).

Evans-Pričard je sasvim drugačiji: autor za čiji stil – siguran, direktan i arhitektoničan – kao da je izmišljen onaj veliki oksimoron, "zaslepljujuća jasnoća". Etnograf-avanturista, koji se sa uvežbanom lakoćom kreće po imperijalnom svetu kao posmatrač i učesnik, težio je da plemensko društvo učini razumljivim, štaviše vidljivim, poput razgranatog drveta ili staje za stoku; njegove knjige naprosto slikaju ono što opisuju, isečke, crtice iz života. Kao modeli onoga što Džordž Markus i Dik Kušman u svom pregledu novijih eksperimenata u antropološkom pisanju nazivaju "etnografskim realizmom,"¹⁵ jedni od najzagonetnijih tekstova u čitavoj antropologiji – višestrano tumačeni i neprestano diskutovani, viđeni kao vrhunska nauka ili vrhunska umetnost, veličani kao potvrđena klasika ili kao neortodoksni eksperimenti, koje navode kao primer filozofi i ekolozi – oni su na sebi svojstven način privlačni u svojoj konstrukciji, kao i Levi-Strosovi, i podjednako instruktivni (Ibid.: 21–22).

U slučaju Malinovskog, Gerc se manje bavi samim čovekom o kojem je već toliko pisano, a više onim što je uradio. Bartovski "autor" učesničkog posmatranja, tradicije etnografskog pisanja "Ja ne samo da sam bio tamo, bio sam jedan od njih, govorio njihovim glasom" (mada, ne i njen prvi praktičar, ništa više nego, recimo, Džojns koji je prvi primenio tok svesti u naraciji ili pikareskni Servantes), stvorio je etnografiju kao duboko unutrašnju stvar, pitanje samotestiranja i autotransformacije, a od njenog pisanja formu samoo-

---

¹⁵ G. Marcus and D. Kushman, "Ethnographies as Texts", in B. Siegel, (ed.), *Annual Review of Anthropology*, vol. 11, Palo Alto, California, 1982, 25-69.

bjave. Raspad epistemološke (i moralne) pouzdanosti koji je, pored sve njegove spoljašnje razmetljivosti, započeo sa njim – kao što se može videti iz njegovog posthumno objavljenog Dnevnika – sada je uslovio sličan slom poverenja u izlaganje i izazvao poplavu lekova, manje ili više očajničkih. Mračni ton Loring Denfortovog "Uvoda" (Ko sam ja da bih govorio ove stvari, s kojim pravom i s kakvim ciljem, i kako bi mi uopste moglo poći za rukom da ih pošteno kažem?),¹⁶ sada se svuda može čuti, u raznim oblicima i sa različitim intenzitetom. Pisanje etnografije "sa domorodačke tačke gledista" za Malinovskog je bilo dramatično zbog njegovih nada u samoprevazilaženje; za mnoge od njegovih najvernijih potomaka, ono dramatizuje njihove strahove od samozavaravanja (Ibid.: 22–23).

Naposletku, u shematskim portretima i sumarnim tvrdnjama Benediktove ukazuje se drugi aspekt autorefleksivne prirode antropološkog pisanja – gde sam ja, gde su oni – sa naročitom jasnoćom: takvo pisanje o drugim društvima uvek je istovremeno neka vrsta ezopovskog komentara o vlastitom društvu. Za Amerikanca rezimirati Zunjije, Kvakiutle, Dobuance ili Japance u potpunosti, znači istovremeno rezimirati Amerikance u potpunosti; prikazati ih kao provincijalne, egzotične, komične i samovoljne, svoje glave, kao što su to čarobnjaci i samuraji. Čuveni relativizam Benediktove je bio manje filozofska pozicija, sistematično branjena, a više rezultat posebnog načina opisivanja drugih, takvog u kojem se daleke neobičnosti navode da bi se dovele u pitanje domaće pretpostavke (Ibid.: 23).

Pouke

Posle obrta, nastupaju "ratovi": kulturni, naučni, istorijski, rodni; ratovi starih i novih. Optuživali su ga da je odgovoran direktno i indirektno za mnoge epistemološke grehe i ideološke jeresi u antropologiji: da je bio svaštar i eklektik koji je pozajamljivao ideje, koncepte i metode proglašavajući ih za novine ili pomake u antropološkoj teoriji i metodi: npr. "zgnusnut opis" od G. Rajla, ideje o višeslojnosti značenja iz simboličkog interakcionizma Dž. Herberta Mida i nemogućnosti privatnog jezika od Vitgenštajna, na kojoj počiva Gercova odredba kulture ("kultura je javna zato što je značenje javno)." Da je ukinuvši distinkciju između naučnog i poetičkog diskursa ekstremno relativizovao antropologiju, svodeći je na popularan žanr, subjektivistički literarni

---

¹⁶ Gercova aluzija na noviji tekst, *The Death Rituals of Rural Greece* Loringa Denforta (Danforth 1982), čiji uvod uzima kao primer autorske nelagodnosti koju izaziva proizvodnja naučnih tekstova na osnovu biografskih iskustava. "Poput mnogih iz njegove generacije, koji su obučavani na *Positivismuskritik* i antikolonijalizmu, Denforta izgleda više brine da li će on progutati svoje subjekte a ne oni njega, ali se problem i dalje shvata kao, u osnovi, epistemološki" (Geertz 14-5).

opis kulture sumnjive etnografske i teorijske vrednosti (slično Levi-Strosu u prošlosti). Da je na osnovu malog isečka gusto isprepletenih činjenica težio da izvodi opštije zaključke o ulozi kulture u konstrukciji kolektivnog života. Da je uvodeći literarne modele u interpretaciji drugih kultura (npr. borba petlova kao balinežanski ekvivalent Kralja Lira ili Zločina i kazne) pribegao staroj egocentričnoj perspektivi – bizarno i egzotično se koriste kao efektna pozadina da bi se destabilizovale zapadne kulturne pretpostavke. Da njegov relativizam implicitno počiva na etnocentričnim premisama koje je pripisivao drugima i kritikovao (Windschuttle 2002). Da je podstakao ekstremni postmodernistički relativizam, multikulturalizam i tekstualizam koji ukida univerzalne kategorije i vrednosti (npr. ljudska priroda, kulturni standardni) i dovodi u pitanje potrebu za etnografskim metodom, tj. radom na terenu.

Po sopstvenom priznanju, Gerc je bio povučen kad je reč o polemici. Ali kako je temperatura rasla i zajedno sa njom retorika, našao se usred ispraznih debata (ne retko zbunjen interpretacijama sopstvenih stavova; "da li sam ja rekao to?") o tako "uzbudljivim pitanjima" kao što su: da li je stvarno zaista stvarno, a zaista stvarno istinito? Da li je znanje moguće? Da li je dobro predmet mišljenja? Objektivnost varka? Nemanje interesa, nepristrasnost loše uverenje? Dominacija deskriptivnosti? Da li su moć, bogatstvo i političke agende poraženi? Dok "stari" posjednici viču da nebo pada zato što su relativisti uklonili faktualnost, "napredni" zakrčuju prostor sloganima, spasenjima, čudnim izumima i nepotrebnim pisanjem. "Šta god da se dešava s američkim umom, još uvek nije završeno."

Na svim stranama čuju se "lamenti i lamentacije" o izgubljenom jedinstvu, o nedovoljnom poštovanju "starijih u plemenu", o nepostojanju utvrđene agende, distinktivnog identiteta i zajedničkog opšteg cilja discipline. Svestan da ga mnogi smatraju odgovornim ili "saučesnikom", bilo zato što su stvari otišle predaleko ili zato što nisu dovoljno odmakle, Gerc je ostao miran, budući skeptičan prema pretpostavkama spora. Jedinstvo, identitet, i saglasnost nikada nisu ni bile u prvom planu, a ideja da jesu predstavlja vrstu popularnog verovanja na koje bi antropolozi, među svim ljudima, prvi trebalo da budu rezistentni. Pobunjeništvo je precenjena vrlina, važno je nešto reći, a ne samo pretiti time; čak i sa lošim nasleđem, mogu se uraditi dobre stvari, umesto da se ono baci na smetlišće.

Poenta Gercove "neverovatne karijere" je u poukama, a one su na izgled jednostavne: antropologija, bar ona koju je on "ispovedao" i praktikovao, podrazumeva ozbiljno podeljen život. Veštine potrebne u učionici ili za stolom su potpuno različite od onih koje su potrebne na terenu. Uspeh u prvom ne obezbeđuje uspeh u drugom, i vice versa.

Proučavanje kultura drugih naroda (i svog sopstvenog, što povlači za sobom druga pitanja) podrazumeva otkrivanje šta oni misle o sebi (ko su), šta misle o tome što rade i s kojim ciljem to rade.

Da bi se otkrilo šta ljudi misle o tome ko su, šta misle o tome što rade i s kojim ciljem, neophodno je upoznati okvire značenja unutar kojih oni žive svoje živote. To ne povlači za sobom "osećanje nečijih osećanja" niti "mišljenje misli drugog", što je i nemoguće. Niti znači da treba postati domorodac, što je nepraktična i očigledno lažna ideja. To znači da treba naučiti da se živi sa njima.

"Vreme čekanja"

Nikakvo sećanje na blistavost ne može da spreči težinu kraja (Frost).

Gde sam dakle sada, kada mi se približava milenijum, s kosom u rukama? Neću se više vraćati na teren, bar ne da bih ostao duže. Proveo sam 60. rođendan zguren na latrini u Modjokutu (pa, dobro, ne baš ceo dan, ali znate već na šta mislim), pitajući se šta, do vraga, radim ovde u mojim godinama i sa ovakvim crevima. Neizmerno sam uživao u terenskom radu (da ... znam ... ne sve vreme), i to iskustvo je krepilo moju dušu i uistinu je više oblikovalo nego akademski svet. Ali kada je gotovo, onda je gotovo. I dalje pišem. Suviše dugo sam u tome da bih mogao da stanem, a ima i nekoliko stvari koje još nisam rekao. Što se tiče antropologije, kada vidim šta neki od najboljih među sadašnjim generacijama rade ili žele da rade, uprkos svim teškoćama s kojima se pri tom suočavaju i ideološkoj statičnosti koja okružuje skoro sve odvažne naučne poduhvate u humanističkim i društvenim naukama, ja sam, da se pažljivo izrazim, vedar u duhu. Sve dok se neko negde bori, ... nijedan glas nije potpuno izgubljen. Postoji priča o Semjuelu Beketu koja opseda moj um dok okončavam moju neverovatnu karijeru. Beket je šetao s prijateljem po travi Triniti Koledža u Dublinu jednog toplog sunčanog jutra u aprilu. Prijatelj reče, 'zar nije predivan ovaj dan', na šta Beket spremno uzvрати, 'da, predivan dan.' 'Dan kao ovaj', nastavi prijatelj, 'čini da ti je drago što si se rodio'. A Beket mu odgovori: 'o, ja ne bih išao tako daleko.

Ali za sad, drago mi je što mi je data ova mogućnost da izvedem svoju fabulu i da iznesem svoj slučaj pre nego što me se dohvate pisci nekrologa. Niko ne treba da pomisli da sam ovde učinio išta više od toga. (Geertz 1999: 14-16)

Izvori za biografiju Kliforda Gerca

Geertz, C. (1999) A Life of Learning. Charles Homer Huskins Lecture for 1999. American Council of Learned Societies Occasional Paper No. 45. Internet dokument, 1-16.

<http://www.acls.org/op45geer.htm>

— 2000. Geiger at Antioch. Internet dokument, 1-4.

http://www.iwp.uni-linz.ac.at/lxe/sektktf/GG/GeertzTexts/Geiger1_Antioch.htm

2006. Institute for Advanced Study: Press Releases: Clifford Geertz-1926-2006. Internet dokument, 1-4.

<http://www.ias.edu/newsroom/announcements/view/geertz-1926-2006.html>

Knjige K. Gerca

- (1960) *The Religion of Java*, Glencoe, Illinois, The Free Press.
- (1963a) *Agricultural Involvement: The Processes of Ecological Change in Indonesia*, Berkeley, University of California Press.
- (1963b) *Peddlers and Princes: Social Change and Economic Modernization in Two Indonesian Towns*, Chicago, University of Chicago Press.
- (1965) *The Social History of an Indonesian Town*. Cambridge, MA, M.I.T. Press.
- (1968) *Islam Observed: Religious Development in Morocco and Indonesia, 1968*. New Haven, Yale University Press.
- (1973) *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*, New York, Basic Books.
- (1980) *Negara: The Theatre State in Nineteenth Century Bali*, Princeton, Princeton University Press.
- (1983) (2000) *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*, New York, Basic Books.
- (1988) *Works and Lives: The Anthropologist as Author*, Stanford, Stanford University Press.
- (1995) *After the Fact: Two Countries, Four Decades, One Anthropologist*, Harvard University Press.
- (2000) *Available Light: Anthropological Reflections on Philosophical Topics*, Princeton University Press.
- (2002) *The Politics of Culture: Asian Identities in a Splintered World*, Misuzu Shobo.

Celovita bibliografija autora:

<http://www.iwp.uni-linz.ac.at/lxe/sektktf//gg/HyperGeertz.html>

Korišćena literatura

- Afaki, Abdul Rahim, *From Biblical to General Hermeneutics: A Historical-Thematic Development*. Internet dokument, 1-13. <http://www.renaissance.com.pk/decrecol20.htm>
- Applebaum, H. (1987) *Perspectives in Cultural Anthropology*, Albany, State University of New York Press.
- Eriksen, T. H. and F. S. Nielsen. (2001) *A History of Anthropology*, London, Sterling, Virginia. Pluto Press.
- Geertz, C. (1988) *Works and Lives. The Anthropologist as Author*, Stanford, California, Stanford University Press.
- Gerc, K. (1998) *Tumačenje kultura I-II*, Beograd, Biblioteka XX vek i Čigoja štampa.
- Moore, J. D. (2002) *Uvod u antropologiju. Teorije i teoretičari culture*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.
- Murphy, R. F. (1976) *A Quarter Century of American Anthropology, Introduction to Selected Papers from the American Anthropologist, 1946-1970*, Washington, D. C., American Anthropological Association, 1-19. In: H. Applebaum (ed.) 1987, *Perspectives in Cultural Anthropology*, Albany, State University of New York Press, 5-30.
- Murphy, R. F. (1981) *Julian Steward. U: Totems and Teachers, Perspectives on the History of Anthropology*, S. Silverman (ed.), New York, Columbia University Press, 171-206.

Olson, G. A. (1991) Clifford Geertz on Ethnography and Social Construction, *A Journal of Composition Theory* 11, 2, 245–68.

Rihtman-Auguštin, D. (1970) Neka pitanja odnosa sociologije i etnologije, *U: Radovi 11. savetovanja etnologa Jugoslavije*, Zenica, 199–208.

Schneider, D. M. (1969) Kinship, Nationality, and Religion in American Culture: Toward a Definition of Kinship, In: R. F. Spencer ed. *Forms of Symbolic Action*, Seattle, University of Washington Press, 116–25. In: H. Applebaum (ed.) 1987, *Perspectives in Cultural Anthropology*, Albany, State University of New York Press, 502–512.

Windschuttle, K. (2002) The Ethnocentrism of Clifford Geertz. *The New Criterion*, 21, October, Internet dokument. <http://newcriterion.com/archives/lead-article/10/geertz-windschuttle/fin1#fn1>

Gordana Gorunović

THE ANTHROPOLOGICAL CAREER OF CLIFFORD GEERTZ

The occasion for this text is the death of Clifford Geertz, one of the great authors in anthropology of the 20th century, whose work was based on the fieldwork tradition of Anglo-American cultural anthropology. The story of his life, scholarly career and work reflects the socio-cultural context of postwar anthropology in the United States and some of the theoretical and methodological movements that started in mid-20th century, under the influence of philosophy, sociology, literary criticism and other disciplines. The most important characteristics were the redefinition of diffuse anthropological subject (delimitation and cognitive definition of culture) in the 1950s, and the turn towards symbolic and interpretive anthropology in academic centers such as Harvard and Chicago, in the 1960s.